

Rapport från rullstolsanpassad naturguidning vid Kolardammarna den 13 september 2018

Martina Kiibus

Det här var den fjärde rullstolsanpassade naturguidningen i år och den andra vid Kolardammarna. Kolardammarna är så tacksamt att gå vid eftersom det både är lättvandrat och varierande natur. Det var en skön solig septemberdag. 24 personer deltog inklusive Katrin Hammarlund från Studieförbundet. Studieförbundet hjälper till med marknadsföringen av de rullstolsanpassade guidningarna och vi har även ett samarbete när det gäller inventering av den fysiska tillgängligheten i kommunen. Det var tre deltagare från Hjärnkraft, varav en satt i rullstol och en gick med gåhjälp och två från Afasiföreningen varav en satt i rullstol. Av de övriga deltagarna gick en med rullator. En mamma med ett barn i vagn var också med. Tipsade henne om att fortsätta ner till Uddby och Naturens rum i Alby efter guidningen. Hon hade fått info från Naturskyddsföreningens guideprojekt Storstockholms naturguider. Övriga hade fått info via program från tidigare guidningar, Naturkartan, vänner, månadsbladet, Mitt i Tyresö och kommunens hemsida. Av dessa var det flera som kom just för att det var lättvandrat i långsamt tempo.

Vi som kom med buss samlades på hållplatsen Öringe och gick till parkeringen där övriga mötte upp. Vid reservatsentrén berättade jag om Alby naturreservat och hälsade välkommen. Talade om att vi skulle gå i ett lugnt tempo så att alla skulle hänga med och att det kunde vara skönt för oss alla att få gå lugnt och bara ta in omgivningen.

Fortsatte till en aspdunge, där jag visade hur man kan känna igen aspar och deras långa tillplattade bladskåft som ger det darrande rörelsemönstret när det blåser. På stammarna växte det aspkanthav och den röda grönalgen rödfärgsalg (ser ut som om någon målat med rödfärg på träden!).

Ett stycke längre fram växte det några blommande exemplar av blodrot. Gula små blommor vars röda rot gett blomman dess namn. I enlighet med den gamla signaturläran användes blodroten mot blödningar. Den har ett sammandragande ämne i sig så helt fel ute var man nog inte. Lite ovanför växte ett bestånd liten blåklocka. Så fin och sirlig! Förr trodde man att de små klockorna var älvorna som hängt sina kjolar på tork. Blåklockor pollineras av humlor, som ser blått och gult bäst. Berättade om hur pollineringen går till, att humlorna behöver besöka över 100 blommor för att fylla sin lilla mage och att det kan bli 3-400 blommor på en flygtur. Det finns också ett litet bi, blomsovarbiet som kryper in i blåklockor och sover där om natten och på så sätt bidrar till pollineringen. Skickade runt alla blommor vi såg så att alla skulle få en chans att se och känna dem på nära håll.

På en håll före inloppet blommade styvmorsviol och kärleksört. Styvmorsviolen är ju inne på sin andra blomning liksom flera andra blommor detta märkliga år. Kärleksörten har kanske fått sitt namn av att man förr spådde i kärlek med den. Dess blad är väldigt goda på våren och fulla av c-vitaminer och aminosyror. Men även nu var de fräscha och goda. Bergssyran var alldeles grön, skickade runt bladen så att alla fick smaka på de syrliga bladen. Och så tittade vi in i den lilla styvmorsviolen, vars teckning är så sinnrik och fungerar som en vägvisare till pollinatörerna. Pratade också om dess namn, att man kan tänka sig att styvmor sitter på två

stolar (ett kronblad på två foderblad), hennes döttrar på varsin stol (ett kronblad på ett foderblad) och de stackars styvdöttrarna får dela på en stol (två kronblad på ett foderblad). Vi gick vidare till några fina enebuskar och pratade om enarnas betydelse i det gamla bondesamhället.

Så kom vi till Kolardammarna; vid inloppet visade jag rensvallret och oljeavskiljningen. Vi pratade också om dagvatten och hur dess kvalitet beror på vilken typ av mark vattnet avvattnar. Jag visade en avrinningskarta för Kolardammarna, där man tydligt ser hur mycket hårdgjord mark som avvattnas till dammarna. Här lyste renfanan intensivt gul, skickade runt en blomma så att alla kunde känna dess kryddiga doft. Den har tidigare använts för att fördriva ohyra och röka bort demoner och häxor. Namnen är troligen en förvanskning av tyskans reinfarn, som kommer av vägren och ormbunke – dess blad är lite ormbunkslika. Här blommade också blåeld, rödklöver och rölleka.

Fortsatte till centrala dammen och skylten där jag berättade om själva reningsprocessen i de olika stegen och vilken effekt reningen har. När vi gick nerströms dammarna visade jag de olika stegen och vilken typ av rening som sker var. Sedimentationsdammen där vattnet rinner långsammare så att tungmetaller och fosfor kan sjunka till botten. Översilningsytan där vass och kaveldun fångar upp kvävet och på så sätt är en del av reningen. Och våtmarken där bakterier och delvis växter också fångar upp överskottsning, som fosfor och kväve. Pratade om att näringsämnen som också renas i dammen inte är något miljögift i sig, problemet är att blir det för mycket kväve och fosfor så får vi övergödda sjöar och hav, med igenväxning, algbloomning och syrebrist som följd. Men tack vare Kolardammarna så har alltså belastningen på Albysjön minskat avsevärt både vad gäller näringsämnen, tungmetaller och flytande föroreningar som olja.

Kaveldunens ax lyste som bruna cigarrer i strandkanten. Berättade att ett enda ax kan innehålla 10 000 dun och att de förr användes som stoppning i sängkläder. Och fackelblomstern lyste vackert rödlila. Precis som blodroten innehåller den sammandragande ämnen och har använts som blodstoppande medel och i garverier. Det flög runt vackra tegelröda ängstrollsländor omkring oss när vi stod vid dammarna. Berättade om dessa trollsländor, att de lever större delen av sitt liv nere i dammarna som larver eller nymfer och då är glupska rovdjur.

Bävern har lämnat spår längs hela strandkanten och byggt en hydda på den lilla ön i dammen, så jag berättade om bävern, dess ekologi, hur den använts förr och vilken ekologisk nytta den gör bl a när den skapar nya våtmarker.

Det är tre stora myrstackar i skogsbacken längs gångvägen. Berättade om hur välorganiserade myrsamhällena är och att de har bladlöss till husdjur. Som de ”mjölkar” på honungsdagg, dvs bladlössens spillning. I gengäld får bladlössen skydd mot rovdjur som nyckelpigor.

I växtbädden växte det en del vattenmynta som deltagarna fick dofta på. Berättade också om att vassen och kaveldunet snart ska skördas så att inte näringen frigörs och hamnar i vattnet igen när de vissnar ner.

Längs vägen växte det också nysört och johannesört. Nysörten har fått sitt namn av att om man krossar den kan fungera som nyspulver. Johannesört kan man göra olja/lotion av, den anses också vara bra mot skär- eller huggsår. Om man trycker på knopparna så blir det en röd färg. Tipsade barnvagnsmamman om den ljuvliga boken ”Pyssla med Findus” där de målar en hemmabyggt flotte med johannesörtsfärg.

På en kulle mitt emot den lilla våtmarken växte det hassel, berberis och natt och dag. Lät deltagarna känna på hasselns lite håriga blad och pratade om att dess nötter och att de inte ingår i allemansrätten. Lät deltagarna också smaka på de syrliga berberis-bären. Som ju är jättegod men skulle utrotas enligt en lag från 1918. Eftersom berberis (på svenska heter den surtorn) är mellanvärd för svartrost, en svamp som skadar vete och annan stråsåd. Denna lag uppdaterades så sent som 1976 men upphävdes 1994 eftersom de nya sädessorterna inte är lika mottagliga för svartrost. Berberis infördes av morena till Europa från Central- och Västasien eftersom den ansågs vara en värdefull läkeväxt. Pratade om natt och dag och dess lila högblad som fungerar som ett lockbete för pollinatörerna så att de ser blomman och sen kan pollinera den lilla gula blomman.

Vid utloppet stannade vi till vid det lilla vattenfallet där vattnet syrsätts och sammanfattade reningsprocessen. Under vattnets dygnslånga färd genom dammarna har 65-85 % av tungmetallerna renats, 70 % av fosfor (som är det näringsämne som har störst betydelse för sjöar och sötvatten) och en tredjedel till knappt hälften av kvävet. Vattnet rinner vidare genom den fina meandrande Fnyskbäcken genom Uddbys kohagar och ner till Albysjön. Fick en fråga om inte korna bidrog till att vattnet göddes igen och kom in på ett resonemang om kornas miljöpåverkan. De ger ju också ifrån sig metangaser som är en av våra växthusgaser. Samtidigt som betande kor bidrar till ett öppet landskap och en ökad biologisk mångfald i våra kulturmarker.

Och så beundrade vi de vackra grovstammiga asparna som står vid utloppet. Som också är så värdefulla för den biologiska mångfalden - en asp kan hysa över 600 olika arter, bland annat tack vare sin rika mjuka bark.. På asparna växte det asptickor som genom att röta aspveden underlättar för spillkråkan att bygga bo. På en annan asp är rötterna alldeles mossinklädda. I mossan stack det upp stensöta, visade de små orangefärgade sporsamlingarna på undersidan av bladen. Och på mossan bredde filtlav ut sig. En härlig mikromiljö! En liten rosablommande stinknäva såg vi också i allt det gröna. Lät dem dofta på stinknävens blad, som är lite frän och har gett blomman dess namn.

Vi vände tillbaka och stannade till vid ett bestånd ögontröst. ”Så bedårande!”, sade en deltagare och det är de ju verkligen. Precis som styvmorsviolen har de en gul mittfläck med streck som leder pollinatörerna dit. Den lilla fläcken tyckte man såg ut som ett öga och därför skulle blomman användas mot ögonsjukdomar, som ögontröst!

Vi tog en skön fikapaus på bryggorna mellan dammarna. Så skönt att sitta i solen och kunna köra ut dit med rullatorerna. Det är så bra här för några kan sitta på bänken på ena bryggan, andra valde att sitta på gräskullarna och några satt på bänken vid gångvägen.

Efter fikat berättade jag om djurlivet i dammarna, alla smådjur som vi på naturskolan hittar där när vi håvar. Men också att groddjuren som ju vill ha den här typen av småvatten verkar ha minskat i antal i dammarna, troligen pga att fisk och kräftor har dykt upp. Därför har vi anlagt nya groddammar, som förhoppningsvis kommer att få förbli fria från fisk och kräftor. Tanken är också att Fiskeföreningen ska fiska ut fisken från Kolardammarna. Pratade också om det olämpliga i att äta fisken och inte minst kräftor från dammarna, eftersom kräftor har en förmåga att fånga upp tungmetaller och att man därför inte ska äta dem från dagvattendammar!

Vi pratade också om gräsänderna, att hannarna nu håller på att tappa sin gröna lekdräkt, vars syfte är att locka honor vid parningen. Nu när det är klart behöver de inte vara snygga längre utan det kan vara en fördel att vara lite mer kamouflerad.

Vi avslutade vid Fårdaladiket, det andra inloppet till Kolardammarna där bävern har fällt en hel del träd som ligger som plockepinn över diket. Sammanfattade reningen i dammarna och sade att det också är viktigt att var och en tänker på att inte belasta dagvattnet och i förlängningen våra sjöar och vattenmiljöer. Att det handlar om att t ex åka mindre bil, inte använda konstgödsel i trädgårdarna, äta ekologisk mat och tvätta bilen i biltvätt istället för på gatan.

Vi repeterade också alla växter vi hade sett. En av deltagarna från Afasiföreningen önskade att det skulle finnas nerskrivet så jag visade guidehandledningen som vi har tagit fram över Kolardammarna, som ju går att ladda ner från kommunens hemsida.

Deltagarna var jättenöjda. De tyckte att själva dammanläggningen var helt fantastisk och att det var så roligt att följa vattnet från inlopp till utlopp. De tyckte också om att få se och få höra om alla blommor. En deltagare sade att det hade de ju bara gått förbi annars. Flera uttryckte att det var skönt att vi gick i så lugnt tempo så att alla hängde med och att det var bra att jag hela tiden väntade in alla och att min röst hördes bra. En kvinna sade att det var dagens höjtpunkt! Och en av deltagarna från Afasiföreningen sade att det var jag som gjorde hela guidningen!

Jag hade skrivit att guidningen skulle ta 2-2,5 timmar och den tog 2.5 timmar. Man skulle rentav kunna hålla på i tre timmar för jag tog ändå bort en hel del stopp nu. Men det beror ju också på vädret, nu inbjöd det verkligen till att gå i sakta mak och bara njuta.